

Л. В. Сізова

ПЕРФЕКТНІСТЬ ЯК ФУНКЦІОНАЛЬНО ТА ПРАГМАТИЧНО
ВМОТИВОВАНА КОНЦЕПТУАЛЬНА КАТЕГОРІЯ (НА МАТЕРІАЛІ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ)

Сізова Л. В. Перфектність як функціонально та прагматично вмотивована концептуальна категорія (на матеріалі англійської мови).

У статті тлумачиться поняття перфектності як прагматично вмотивованої функціонально-семантичної категорії.

Ключові слова, дієслово, перфектність, прагматика, об'єктивна та концептуальна категорії.

Sizova L. V. Perfectness as a functionally and pragmatically motivated conceptual category (in English language).

В статті трактується поняття перфектності як прагматично вмотивованої функціонально-семантичної категорії.

Ключевые слова: глагол, перфектность, прагматика, объективная и концептуальная категории.

Sizova L. V. Perfectness as a functionally and pragmatically motivated conceptual category (in English language).

The article treats perfectness as a pragmatically motivated functional and semantic category.

Key words: verb, perfectness, pragmatics, objective and conceptual categories.

Поняття перфектності розглядалось мовознавцями впродовж тривалого часу. Однак на даний момент не існує єдиної трактовки категоріального статусу даного мовного явища, по-різному визначається його роль у процесі комунікації [1—26].

Дана стаття є спробою запропонувати свій підхід до вирішення зазначених вище питань.

Так, Ю. Маслов розуміє перфект як таксисну категорію, відносно часову форму [6: 45]. У роботах Т. С. Глушак, С. К. Семенової С. Є. Яхонтова, Р. З. Мурясова зазначене поняття визначається як функціонально-семантична категорія із значенням результативності стану [4: 73—79; 7: 105—107]. А. В. Бондарко розглядає перфектність як складову семантичної категорії темпоральності, яка на рівні висловлювання розглядається як окреме видове значення, що існує на пере-

сичні аспектуальних та темпоральних елементів, указує на передування дії відносно певної граматичної точки відліку [1: 269-270, 312, 366].

Г. Суїт, Г. О. Кьорм, О. Єсперсен вважають перфект категорією часу [25: 53; 13: 45; 19: 102], тоді як Дж. Лайонз зазначає, що англійське дієслово має два основних аспекти (види), які “поєднуються досить вільно із часом та способом дії, перфектний та подовжений” [23: 64].

Б. А. Ільш, Г. Н. Воронцова, М. Дойчбейн також відносять перфект до категорії виду, але ці дослідники по-різному трактують аспектний зміст цього граматичного явища (аспективність [18: 67; 3; 34—56], результативність [14: 28]).

Д. Байбер та ін. розуміють поняття перфектності та подовженості англійських часових форм як категорію аспектності, семантично співвідносять перфект із позначенням подій або станів, що мали місце впродовж певного часового відрізка із специфікованим кінцевим моментом [11:482]. Надумку Є.Я. Мороховської інваріантних характеристик перфекту як таких не існує, перфектні форми в англійській мові не складають системи [24: 189—190]. О. І. Смирницький запропонував вважати перфект самостійною категорією, яку він назвав “категорією часових відносин” [8: 53]. Л. М. Волкова відносить перфект до категорії фази [26: 122], що є сигніфікативною категорією, яка реалізується через опозицію перфектна фаза: неперфектна фаза, і передає значення передування заданій осі орієнтацій'. А. К. Корсаков виділяє перфектні часи як окрему форму часових форм дієслова, що співвідносяться із позначенням антеріорності дії [21: 12].

Таким чином, у сучасній лінгвістиці перфект розрізняється як особлива часова форма [13; 19; 21], як аспектна (видова) форма [23], як окрема специфічна категорія [12; 25].

Виходячи із положення, “що система мови розуміється як проекція пізнання людиною, як рефлекс його роздумів про світ та мову, як сукупність засобів, що слугують описом цього” [5: 18], а у свою чергу “сприйняття світу і його членування відбувається згідно із онтологією речей” [там само : 34], на нашу думку, для визначення категоріального статусу поняття перфектності треба спочатку встановити особливості співвіднесеності зазначеного поняття із певними категоріями буття. Категорії буття або об'єктивні категорії [24: 155] — це “об'єктивно існуючі явища загального характеру, що асоціюються із матерією та її буттям, із якісними, кількісними характеристиками матерії та із взаємовідносинами між самими елементами матерії [там само: 157]”, далі у процесі пізнання вони відображаються у нашій психіці у формі

різних концептуальних структур або концептуальних категорій [термін 24: 157]. Такі концептуальні структури є універсальними для всіх людських мов і вони обов'язково вербалізуються за допомогою мовних засобів.

Згідно із філософськими трактовками частина простір є основними формами існування матерії. Простір відображає порядок місцеположення об'єктів, що існують одночасно, тоді як час — послідовні існування явищ, що змінюють одне одне. Часово-просторові характеристики явищ навколишнього середовища проектується у свідомість людини, виникають ментальні конструкції, що певним чином кодуються в мові та мовленні [9; 10; 15—17; 22; 27; 28].

Такі дослідники-мовознавці, як Т. В. Топорова та О. С. Кубрякова доводять, що деякі лексичні концепти дано людині уроджено, серед них і концепти простору та часу, при чому для свідомості стародавньої людини характерним є наявність ідеї хронотопу, простір та час інтерпретуються як різні аспекти синтетичного цілого [5: 194].

Таким чином, можна стверджувати, що в людини існує особливий вид свідомості, який можна позначити як усвідомлення часу. До її інфраструктури також входять ментальні структури і мовні засоби, що їх вербалізують. Ця сфера ментального відображення світу становить концептуальну категорію темпоральності. О. І. Бондар зазначає: "Відношення темпоральності являють собою відображення реального часу за посередництвом перцептуального та психологічного часів, що повинно знайти свій вияв у мові" [2: 9].

Поняття перфектності у цьому плані також розуміється як ментальний конструкт, як генералізований психологічний, перцептуальний конструкт, що відображає локалізацію об'єктивно існуючих подій у часі та просторі, їх послідовність посередництвом ряду мовних засобів, тобто дане поняття є поняттям категоріальним. У плані мовленнєвої реалізації концептуальна категорія перфектності становить таксисну, функціонально-семантичну категорію, "яка виражає відношення часу одного процесу до іншого у висловлюванні, тексті" [6:35]. Іноді навіть відсутні формальні морфологічні показники перфектності:

1. It's three weeks since I **saw** you (G. Gordon).
2. You say you **spoke** to her already (J. Lindsay).
3. It doesn't seem long since I **had** measles (D. Cusack).

У прикладах 1-3 значення передування передається за допомогою часової форми the Past Indefinite, яка, зазвичай, не прив'язується лінгвістами до позначення перфектності.

Аналіз мовного матеріалу також свідчить про те, що категорія перфектності має чітку прагматичну умотивованість. У контекстах, які передають перфектну темпоральну послідовність подій, комуНікант, що позиціонує себе у дискурсі через координати "я — тут — зараз", протиставляє себе іншому учаснику дискурсної взаємодії, разом учасники дискурсу протиставляють себе іншому фрагменту дійсності або ситуації, темпоральний напрям подій залежить від локалізації "точки відрахунку мовця".

Розглянемо такі приклади:

4. — What do you want here?
— I live here.
— Haven't seen you around.
— I've been in Cape Town for several years (F. Abrahams).

У даному прикладі момент мовлення збігається із поняттям "теперішнього часу", мисленнєвим "зараз" мовця, подія розкривається реченнями "haven't seen you around", "I've been in Cape Town for several years" і має своєю метою передачу інформації щодо минулого комунікантів, однак використання у висловленнях часових форм the Present Perfect Tense із маркером, дієсловом "to have" у теперішньому часі, свідчить про мисленнєвий зв'язок минулих темпоральних подій із мисленнєвим просторово-темпоральним конструктом мовця, що відповідає понятійній категорії "зараз, у даний момент, у цьому місці простору та часу", таким чином, у даній конструкції дієслово "to have" у теперішньому простому часі є як би маркером ментального просторово-темпорального поняття "зараз, тут" комунікантів. Минулість самої події розкривається через другий компонент конструкції — дієприкметник минулої дії (Participle II).

5. The final figure revealed that once all the people who could be accounted for had been accounted for, in fact no one had been killed at all (D. Carter).

Автор наведеного повідомлення розглядає події, про які він інформує з позиції певної точки відрахунку у минулому, для якої були актуальними дії "the final figure revealed", "all the people who could be accounted for", для нього це і є моментом мовлення або точкою обзору (viewpoint); далі мова йде також про минулі події, але вони передували точці обзору, що відповідає у темпорально-просторовій площині ментальності мовця, поняттю "відмінність від свідомого потоку самосприйняття у сферу набутого досвіду того, що вже сталося", це вже не "зараз" і не "тут", це — "там", "тоді". Маркер минулої перфектної

форми, дієслово “to have” набуває форми минулого часу і індикує зв’язок із ментально-просторовим поняттям “там, тоді”, тобто він, як і дії “the final figure revealed”, “all the people who could be accounted for” належить до нього, тоді як дієприкметник минулої дії (Participle II) розкриває саму специфіку попередньої дії.

6. When I come back all the formalities will have been completed (P. Wodehouse).

У даному прикладі дія “when I come back” позначає точку обзору, що має епімістичну семантику прогнозування, від свідомого потоку самосприйняття (моменту мовлення) поширюється у темпорально-просторовій площині ментальності мовця у сферу конструювання майбутніх подій, прогнозування; “all the formalities will have been completed” — це прогнозована майбутня подія, що віддалена від моменту мовлення та від точки виміру. Використання теперішнього часу в головному реченні (when I come back) свідчить про те, що мовець зміщує реальність, майбутня подія презентується як реальна, теперішня; маркер перфектності “to have” вживається в майбутньому часі, що показує належність всієї події до площини майбутнього, дієприслівник минулого часу співвідноситься з завершеністю, передуванням.

Сумуючи все зазначене вище, можна стверджувати, що в сучасній англійській мові поняття перфектності можна розглядати як функціонально-семантично прагматично умотивовану категорію. Подальших досліджень потребують засоби реалізації даної категорії у мовленні з позицій функціонально-когнітивної парадигми.

1. Бондарко А. В. Теория значения в системе функциональной грамматики. — М.: Языки славянской культуры, 2002. — 736 с.
2. Бондар О. І. Система і структура функціонально-семантичних полів темпоральності в сучасній українській мові: Автореф. дис.... д-ра філол. наук: 10.02.01. — К., 1998. — 33с.
3. Воронцова Г. Н. Очерки по грамматике английского языка. — М.: ИЛИЯ, 1960. - 320 с.
4. Глушак Г. С. К проблеме обоснования статуса функционально-семантических категорий в языке // Вопросы языкознания. — М.: Наука. — № 2. — С. 73-79.
5. Кубрякова Е. С. На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 556 с.
6. Маслов Ю. С. Избранные труды. — М.: Языки славянской культуры, 2004. - 840 с.
7. Мурясов Р. З. Некоторые проблемы контрастивной аспектологии // Вопросы языкознания. — М.: Наука, 2001. — № 5. — С. 86—111.

8. Смирницкий А. И. Синтаксис английского языка. — М.: ИЛИЯ 1957.- 385 с.
9. Харитонов І. К. Теоретична граматика англійської мови. — Вінниця- Нова Книга, 2008. — 352 с.
10. Alexeeva I. Theoretical Grammar Course of Modern English. — Vinnytsya- Nova Knyha, 2007. — 327 p.
11. Biber D. et al. Longman Grammar of Spoken and Written English. — Harlow: Pearson Education, 2007. — 1204 p.
12. Blokh M. Y. Course in Theoretical English Grammar. — М.: Higher School Publishing House, 2000. — 220 p.
13. Curm G. English Grammar. — N. Y.: Barnes & Noble, 1957. — 308 p.
14. Deutchbein M. Aspekte und Aktionsarten im Neuenglischen. — Lpz 1938. - 285 p.
15. Evans V., Green M. Cognitive Linguistics. — Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. — 851 p.
16. Fauconnier G. Mental Spaces: Aspects of Meaning Constructions in Natural Language. — Cambridge: Cambridge University Press, 1994. — 289 p.
17. Geeraerts D., Aeyckens H. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics. — London: Oxford University Press, 2007. — 1365 p.
18. Ilyish B. A. The Structure of Modern English. — Len.: ProsvesCeniye – 1971. - 366 p.
19. Jespersen O. Essentials of English Grammar. — London: G. Allen & Unwin 1964.- 387 p.
20. Khaimovitch B. S., Rogovskaya B. I. A Course in English Grammar. — М.: Higher School, 1967. — 298 p.
21. Korsakov A. K. The Use of Tenses in English. — Kiev: Visca Scola, 1978. — 223 p.
22. Langacker R. W. Cognitive Grammar. — London: Oxford University Press 2008. - 573 p.
23. Lyons J. Introduction to Theoretical Linguistics. — Cambridge: Cambridge University Press, 1971. — 519 p.
24. Morokhovskaya E. Fundamentals of Theoretical English Grammar. — Kyiv- Higher School, 1984. - 287 p.
25. Sweet H. A New English Grammar. Logical and Historical. — Oxford 1892.-499 p.
26. Volkova L. M. Theoretical Grammar of English: Modern Approach. — К. “Освіта України”, 2010. — 252 с.
27. Философский словарь. — М.: Изд-во политической литературы 1972 -496 с.
28. Философский энциклопедический словарь. — М.: Инфра-М, 2007. — 574 с.